

TENDINȚE DE EVOLUȚIE A DIVORȚULUI

Divorțul, ca fenomen social complex, cu implicații multiple asupra diferitelor laturi ale vieții comunitare (manifestate de la nivel individual la nivel de micro și macro-grupuri și influențat, la rândul său, de o serie de factori interni și externi de naturi foarte diverse (economice, sociale, culturale, politice, juridice, psihologice) a constituit și constituie obiectul de preocupare al unor cercetări multidisciplinare. Studiul prezent reprezintă o sinteză a unei cercetări întreprinsă din perspectivă juridică, care, asemenea altor contribuții din diferite discipline științifice, încearcă să răspundă acestui deziderat al multidisciplinarității.

1. Cadru legislativ

În sistemul actual al dreptului familiei românești este consacrat tipul *divorțului-sanctiune*, conform căruia disoluția cuplului are loc numai în urma stabilirii de către instanță a culpei soțului prît ori a culpei comune a soților. Dacă se reține numai culpa soțului reclamant, acțiunea se respinge¹.

Deși legislația divorțului-sanctiune este instituită în ideea frinării tendinței de creștere a numărului divorțurilor și asigurării unei mai mari coeziuni a cuplului marital, ea are și unele consecințe negative. Astfel, hotărîrea soților de a se despărți poate să nu aibă la bază culpa vreunuia dintre ei. În asemenea situații, fie că soții invocă în fața instanței motive care nu există în realitate, fie că unul din soți întreprinde deliberat o serie de fapte recunoscute ca motive temeinice de divorț — pentru a da posibilitatea celuilalt să le invoce în proces. În ambele cazuri se pot produce atât o deteriorare a relațiilor dintre soți mai profundă decît cea existentă inițial la introducerea acțiunii, cît și o lezare a demnității umane², iar hotărîrea instanței apare pur formală.

Practica noastră judecătorească a consacrat și *divorțul-remediu*, însă limitat numai la situațiile cînd este cerut pentru alienație mintală sau debilitate mintală cronică, ori pentru o boală gravă și incurabilă survenită înainte sau în timpul căsătoriei. În aceste cazuri, instanța constată desfacerea căsătoriei fără a pronunța divorțul din vina soțului prît.

În noile condiții — social-economice și politice — create în țara noastră după decembrie 1989, care tind să integreze România în structurile europene, se impune cu necesitate o nouă legislație a divorțului, mai suplă și mai eficientă (reducerea taxei de divorț, simplificarea procedurii, revenirea la tipul divorțului prin consimțămînt mutual³) racordată la modelele occidentale cele mai avansate.

¹ Divorțul se poate pronunța numai din vina soțului reclamant, dacă soțul prît a introdus cerere reconvențională și, în urma probelor administrate, cererea principală a fost respinsă, iar cererea reconvențională a fost admisă. Desigur, nimic nu împiedică pe soțul prît să introducă o acțiune de divorț distinctă de aceea a soțului reclamant.

² Andrei Stănoiu, Monica Voinea, *Sociologia familiei*, București, Tipografia Universității București 1983, p. 276-277 și bibliografia acolo citată.

³ Divorțul prin consimțămînt mutual — cunoscut și reglementat în sistemul legislativ anterior al codului nostru civil — este reglementat în prezent, însă neuniform, alături de cel pe care judecătorească, în diferite legislații europene (Belgia — 1969, Italia — 1970, Suedia — 1973, Franța — 1975, R.F.G. — 1976, Austria — 1978), asiatice (Japonia — 1966, India — 1979, R.P. Chineză — 1980), africane (Tunisia, Guineea — 1956), latino-americane (Guatemala — 1963, Bolivia — 1967, Mexic — 1971), în Australia (1959), precum și în legislațiile unor state est-europene (Polonia — 1964, Iugoslavia — 1965, Bulgaria — 1968, R. S. P. S. Rusă — 1969, Ungaria — 1974).

2. Premise actuale și obiective

În prezent, asistăm la două procese avînd aceeași sorgine - organizarea familială, însă cu evoluții distincte: pe de o parte - cel de perfecționare a complexului de măsuri instituit de noile organe ale puterii de stat vizînd întărirea coeziunii familiale, pe fondul liberalizării politicii nataliste a țării noastre⁴; pe de altă parte - cel de creștere a ratei divorțialității (la nivel național, cit și la nivelul unităților administrativ-teritoriale dezvoltate)⁵ - reflex a accentuării disoluției solidarității familiale (la nivel mondial⁶, dar mai ales vest-european și nord-american, unde se prefigurează noi modele matrimoniale)⁷.

Avînd în vedere aceste premise, ne-am propus ca, în cadrul unei cercetări sociologice întreprinsă într-o unitate administrativ-teritorială dezvoltată să analizăm cauzele posibile ale destrucțiunii cuplurilor familiale și noile tendințe de evoluție a acestui fenomen. Odată detectate, ele pot înlesni emiterea unor judecăți de valoare în măsură a face mai eficiente acțiunile factorilor de decizie din sectoarele de activitate care au tangență cu procesele de formare sau disoluție a cuplurilor (justiție, administrație, învățămînt, ocrotirea sănătății, economie).

Raportată la nivel național, rata divorțialității în unitatea administrativ-teritorială supusă studiului (județul Argeș) este superioară mediei pe țară (1,57 divorțuri la 1000 locuitori, față de 1,49 divorțuri la 1000 locuitori)⁸. Județul Argeș se plasează într-un grup de 13 județe (municipiul București, Timiș, Hunedoara, Arad, Galați, Brăila, Prahova, Iași, Sibiu, Vâlcea, Cluj și Caraș-Severin) a căror rată este superioară ratei naționale, trăsătura lor comună constituind-o nivelul înalt de urbanizare și industrializare. În aceleași unități administrativ-teritoriale, rata nupțialității este, de asemenea, superioară celei naționale, ceea ce conduce la concluzia că între ratele nupțialității și divorțialității, pe de-o parte, și gradul de urbanizare-industrializare, pe de altă parte, există un raport care se manifestă direct proporțional⁹.

În municipiul Pitești (reședința județului, cea. 260.000 locuitori), divorțialitatea a avut o tendință constantă în perioada anilor 1985-1988, în sensul că a înregistrat variații minime, între 20-25% din numărul de căsătorii încheiate anual (respectiv: 20,5%, 24,5%, 22,2% și 23,1%), devasînd ușor indicele național (20,29% în anul 1987). Cu alte cuvinte, în acest teritoriu, raportul între căsătoriile desfăcute și cele încheiate este de 1 : 4,5.

⁴ Decretul Lege nr. 1 din 26 decembrie 1989 privind abrogarea unor legi, decrete și alte acte normative (în: Monitorul Oficial al României nr. 4 din 27 decembrie 1989) a făcut inaplicabile dispozițiile Decretului nr. 770/1966 privind reglementarea întreruperii cursului sarcinii și ale articolelor 185-188 din Codul penal care reglementau infracțiunile de avort (vezi articolul Iajy, pct. 8 și 12).

⁵ Andrei Stănoiu, Monica Voinea, *op. cit.*, p. 235-288; Ovidiu Bădina, Fred Melder, *Functiuni și tendințe ale familiei contemporane*, în: Petre Bărbulescu, Costin Ștefănescu, Leon Topa (coord.), *Trecutul și familia*, București, Edit. Politică, 1970, p. 38-52; Vladimir Trebici, Ilie Hristache, *Demografia teritorială a României*, București, Edit. Academiei, 1986, p. 81-86; Vladimir Trebici, Ion Gîmoin, *Demografie și etnografie*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986, n. 103-105 și 276-277.

⁶ Roland Pressat, *L'analyse démographique. Concepts, méthodes, résultats*, 10-ème éd., Paris, P. U. F., 1969 (trad. rom., București, Edit. Științifică, 1974, p. 173-185; Timothy King (coord.), *Population Policies and Economic Development. A World Bank Staff Report*, Baltimore-London, The Johns Hopkins University Press, 1971, p. 17-22; Vladimir Trebici, *Nupțialitatea și modelul cultural*, în „Viitorul social”, nr. 1, 1986, p. 39-40 și 46; *idem*, *Familia, stabilitatea și divorțurile*, în: „Viitorul social”, nr. 5, 1986, p. 167 și 176.

⁷ Alvin Toffler, *Future Shock*, New York, Random House, 1970 (trad. rom., București, Edit. Politică, 1973, p. 278-279); *idem*, *The Third Wave*, Bantam Books, Inc., 1981 (trad. rom., București, Edit. Politică, 1983, p. 280-303); Gérard Cornu, *Tendințe actuale de dreptul francez al familiei*, în „Viitorul social”, nr. 1, 1982, p. 73-88; V. Clara Longo, *Divorțul în Italia - legislații și probleme*, *Ibidem*, p. 89-97; Sorin M. Rădulescu, Dan Banciu, *Familia în tranziție. „Crisa familiei” în dezbaterile sociologice contemporane*, în „Viitorul social”, nr. 4, 1987, p. 355-362.

⁸ Direcția Centrală de Statistică, *Miscarea naturală a populației în anul 1987, comparativ cu anul 1986: Căsătorii și Divorțuri*, 1988, p. 30; vezi, în același sens, și: Vladimir Trebici, Ilie Hristache, *op. cit.* (1986), p. 82; Vladimir Trebici, *op. cit.* (1986), în: „Viitorul social”, nr. 5, 1986, n. 471 și 475; Ioan Mihăilescu, *Consolidarea coeziunii familiale și rata divorțialității*, în: „Viitorul social”, nr. 6, 1987, p. 521; Dorel Todea, *Factori de stabilitate a raporturilor de familie*, în: „Viitorul social”, nr. 2, 1989, p. 134.

⁹ În acest sens, vezi și: Vladimir Trebici, *op. cit.*, (1986), în: „Viitorul social”, nr. 5, 1986, p. 475; Andrei Stănoiu, *Familia în procesul transformărilor din structura socială a societății românești*, în: „Viitorul social”, nr. 1, 1989, p. 22 și 24.

3. **Metodologia cercetării**

Studiul a fost efectuat asupra unui eșantion de 300 dosare având ca obiect acțiuni civile de divorț introduse la Judecătoria Pitești în anul 1986 și soluționate în cursul anului 1987 prin sentințe rămase definitive — prin nerecurare ori prin decizii ale tribunalului județean. Introducerea dosarelor în eșantion s-a făcut aleatoriu¹⁰; s-a avut, însă, în vedere, prin numărul ales, o cât mai mare reprezentativitate (eșantionul reprezintă cea. 1/4 din numărul total al dosarelor înregistrate anual și cea. 1/3 din numărul total al acțiunilor de divorț introduse la această instanță), care să dea posibilitatea formulării unor concluzii de relativă generalitate.

Cercetarea a fost orientată asupra analizei a două categorii de indicatori: bio-sociali și juridici.

În cadrul indicatorilor bio-sociali am stabilit următorii itemi: 1. *sexul reclamantilor*; 2. *mădiul de proveniență al soților* — a. urban; b. suburban-rural; 3. *categoria profesională a soților* — a. intelectuali; b. alte categorii: muncitori, țărani, funcționari, pensionari; c. fără ocupație; 4. *vârsta soților* — a. vârsta soților la data încheierii căsătoriei; b. vârsta soților la data introducerii acțiunii de divorț; c. diferența de vârstă între soți la data încheierii căsătoriei; 5. *longevitatea cuplurilor*; 6. *numărul de minori rezultați* (din relațiile de căsătorie ori din relațiile anterioare de conviețuire comună a soților).

În cadrul indicatorilor juridici am stabilit următorii itemi:

1. *soluția instanței de fond și culpa procesuală* — a. admiterea acțiunii și desfacerea căsătoriei din vina pârului/pârteii ori din vina ambilor soți; b. respingerea acțiunii; c. alte soluții (stingerea acțiunii prin împăcare ori renunțarea reclamantului la judecată prin retragerea acțiunii; constatarea perimării acțiunii);

2. *motivele de divorț reținute de instanța de fond* — a. violență; b. consumul de băuturi alcoolice; c. infidelitate; d. despărțire în fapt peste 3 ani; e. părăsirea domiciliului comun ori alungarea din domiciliu; f. alte cauze;

3. *incerdințarea minorilor* — a. la mamă; b. la tată; c. ambilor părinți; d. unor instituții de ocrotire;

4. *soluția instanței de recurs (tribunalul județean)* — a. respingerea recursului; b. admiterea recursului (motive).

4. Analiza indicatorilor bio-sociali — rezultate și concluzii

4.1. Sexul reclamantilor

O inițiativă pronunțată la introducerea acțiunilor de divorț o au femeile. Acestea au introdus un număr de 202 acțiuni de divorț (67,33%) față de 98 acțiuni (32,67%) introduse de bărbați. Proporția de 2/3 a femeilor reclamante, raportată la dinamica celorlalți indicatori, ar putea fi determinată, în principal, de următorii factori: un grad mai mare de independență economică decât în trecut (92,33% sînt încadrate în muncă, iar 7,67% sînt fără ocupație), ceea ce conduce la un set distinct de aspirații socio-profesionale; violența și alcoolismul soțului (58,11% din motivele de culpă reținute de instanță), la care, doar în rare cazuri, femeile pot riposta; numărul de minori rezultați din relațiile soților. Căsătoriile cu copii minori desfăcute prin divorț constituie 3/4 din lotul studiat, ceea ce conduce la concluzia că nu atât numărul minorilor o determină pe soție să introducă acțiunea, cît aprecierea proprie că aceștia s-ar putea dezvolta corespunzător, avînd în vedere relațiile tensionate, și în ambianța maternă. De altfel, a fost evidențiat și raportul direct proporțional, pe de o parte — între creșterea ratei divorțialității și cea a recăsătoriilor femeilor divorțate¹⁰, iar pe de altă parte — între divorțialitate și numărul familiilor cu un singur părinte¹¹.

4.2. Mediul de proveniență al soților

La acest indicator am avut în vedere domiciliul stabilit al soților la data introducerii acțiunii de divorț, și nu locul de naștere al acestora. Din tabelul 1 este de remarcat ponderea netă a urbanului față de suburban-rural: 59,67% față de 40,33% (pe sexe, diferențierile apar nesemnificative).

¹⁰ Vasile Ghețau, *Durata căsătoriei și fertilitatea*, în: „Viitorul social”, nr. 3, 1986, p. 251 (cu nota 7).

¹¹ Alvin Tofler, *op. cit.*, (1983), p. 285—291; A. Stănoiu, M. Voinea, *op. cit.*, p. 269 și 287; Smaranda Mezei, *Ciclu de viață familială: probleme sociologice și demografice*, în: „Viitorul social”, nr. 2, 1987, p. 141.

Faptul este explicabil, pe de o parte, prin mobilitatea mai accentuată a populației din mediul urban, reflectată și pe planul vieții de familie, iar, pe de altă parte, prin existența, în mediul rural, a unor comunități mai încheiate, grație supraviețuirii sistemului tradițional de norme morale și de conduită (mai conservator și refractar ideii de divorț).

Tabelul 1

Mediul de proveniență al soților

Mediu Sex	URBAN		SUBURBAN-RURAL		Total	
	Valori absolute	%	Valori absolute	%	Valori absolute	%
Mediu Sex BĂRBAȚI	178	59,33	122	40,67	300	100
FEMEI	180	60,00	120	40,00	300	100
TOTAL	358	59,67	242	40,33	600	100

4.3. Categoria profesională a soților

Ipoteza avansată de noi la începutul cercetării a fost aceea că, în general, categoria intelectualilor, raportată la celelalte categorii profesionale, este mai refractară ideii disoluției cuplului prin divorț.

Mai întâi, însă, trebuie arătat că ponderea cuplurilor cu ambii soți intelectuali este ridicată (la bărbați — 88,88 %, la femei — 85,18 %; media — 87,03 %), ceea ce denotă că, de regulă, la constituirea acestora se are în vedere comunitatea de idealuri și modele culturale.

Cercetarea a confirmat ipoteza noastră, în sensul că intelectualii dețin o pondere redusă în ansamblul cuplurilor divorțabile — 7,83 % (bărbați — 8,00 %, femei — 7,66), iar pe cupluri (în care unul sau ambii soți sînt intelectuali) procentul este, de asemenea, mic — 9 %. După cum a rezultat din practica judiciară analizată, aceasta relevă o mai pronunțată constientizare din partea intelectualilor a rolului și sarcinilor familiei în etapa actuală de dezvoltare a societății, precum și a implicațiilor negative ale divorțului pe diverse planuri: *economic*, *psicho-afectiv* (generator de alienare) și, nu în ultimul rînd, *social* (legat de status-ul intelectualului în cadrul comunității).

Referitor la acest ultim aspect, tendința de evitare a divorțului (care constituie la această categorie profesională, de cele mai multe ori, o soluție extremă), pe lângă faptul că implică o mai mare maturitate cu privire la responsabilitățile vieții în comun (soți trec mai ușor peste anumite situații tensionale care, în cazul cuplurilor aparținînd celorlalte categorii, constituie motive de divorț), poate fi subsumată și intenției de apărare a status-ului social, știut fiind că această categorie este investită cu largi atribuții și responsabilități în cadrul comunității.

Soții aparținînd altor categorii profesionale (muncitori, țărani, funcționari, pensionari) reprezintă 84,50 % (84,33 % bărbați; 84,67 % femei), iar cei fără ocupație — 7,67 % (cite 7,67 % bărbați și femei), diferențele între sexe fiind, și în aceste cazuri, practic neglijabile.

4.4. Vîrsta soților

La acest indicator, cercetarea a fost orientată asupra următorilor itemi: **a.** vîrsta soților la data încheierii căsătoriei; **b.** vîrsta soților la data introducerii acțiunii de divorț; **c.** diferența de vîrstă între soți la data încheierii căsătoriei.

4.4.1. *Vîrsta soților la data încheierii căsătoriei.* Din analiza datelor eșantionului a rezultat că, la data încheierii căsătoriei, media de vîrstă a soțului este de 25,95 ani, iar a soției — de 22,20 ani; media de vîrstă a cuplului este de 24 ani.

Tendința actuală a vîrstei la căsătorie este de creștere față de modelul nupțial tradițional (18—25 ani la băieți, 14—18 ani la fete¹²). Explicațiile care s-au dat acestei tendințe („coabi-

¹² Vl. Trebici, I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 234; vezi și: Maria Fulea, Georgeta Tamaș, *Schimări și tendințe în structura sociodemografică rurală*, București, Edit. Academiei, 1989, p. 156—159.

tarea juvenilă", „uniunea consensuală"¹³, amplitudinea sarcinilor profesionale ale femeii într-un mediu urbanizat și industrializat¹⁴, ca cel supus prezentului studiu) sînt valabile și aici.

Pe grupe de vîrstă, căsătoriile desfăcute prin divorț s-au încheiat, în marea lor majoritate, la 20--24 ani (44,33%), 15--19 ani (27,32%) și 25--29 ani (20,83%). De menționat că la grupa de vîrstă 15--19 ani, ponderea femeilor este dominantă (111 cazuri față de numai 13 cazuri, la bărbați (vezi tabelul 2).

Tabelul 2

Căsătoriile și divorțuri, după grupa de vîrstă a soților.

Sex Grupe de vîrstă	BĂRBĂȚI				FEMEII				MEDIE	
	CĂSĂTORII		DIVORȚURI		CĂSĂTORII		DIVORȚURI		CĂSĂTORII	DIVORȚURI
	Valori absolute	%	Valori absolute	%	Valori absolute	%	Valori absolute	%	%	%
15 ani (cu dispensă)	—	—	—	—	3	1,00	—	—	0,50	—
16-17 ani	—	—	—	—	37	12,33	3	1,00	6,16	0,50
18-19 ani	13	4,33	1	0,33	71	23,67	15	5,00	14,00	2,66
20-24 ani	146	48,67	27	9,00	120	40,00	60	20,00	44,33	14,50
25-29 ani	86	28,67	68	22,67	39	13,00	68	22,67	20,83	22,67
30-34 ani	31	10,33	74	24,67	19	6,34	70	23,33	8,33	24,00
35-39 ani	16	5,34	63	21,00	6	2,00	43	14,33	3,67	17,67
40-44 ani	4	1,33	31	10,33	3	1,00	20	6,67	1,17	8,50
45-49 ani	2	0,67	22	7,34	1	0,33	10	3,33	0,50	5,33
50-54 ani	—	—	9	3,00	1	0,33	8	2,67	0,17	2,83
55-59 ani	1	0,33	2	0,67	—	—	1	0,33	0,17	0,50
60-64 ani	1	0,33	1	0,33	—	—	2	0,67	0,17	0,50
65-69 ani	—	—	1	0,33	—	—	—	—	—	0,17
70-74 ani	—	—	1	0,33	—	—	—	—	—	0,17
TOTAL	300	100	300	100	300	100	300	100	100	100

¹³ Vladimîr Trebici, *Nupțialitatea și modelul cultural*, în: „Viitorul social”, nr. 1, 1986, p. 45-46; Vasile Ghețau, *op. cit.*, în „Viitorul social”, nr. 3, 1986, p. 249-250; Vl. Trebici, I. Hristache, *op. cit.*, p. 79; Vl. Trebici, I. Ghinoiu, *op. cit.*, p. 94 și 102-104. Tipul de nupțialitate românească se integrează celui est-european (de pildă, în majoritatea țărilor est-europene vârsta medie a femeilor la prima căsătorie este de 21 ani, față de 24-25 ani în Europa occidentală). Cu toate că în România propensiunea pentru căsătorie este încă foarte puternică, nupțialitatea tinde să treacă de la tipul „timpuriu” (18-19 ani) la tipurile „matuș” (20-21 ani) și „târziu” (22 ani și peste).

¹⁴ Vladimîr Trebici, *Demografia*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 198; Emilia Runcanu, Octavian Berlogea, *Caracteristici ale familiilor cu soți tineri studiate pe un eșantion urban, aflat în proces de industrializare*, în: Ovidiu Bădina (coord.), *Tineretul — factor de schimbare*, București, Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului, 1970, p. 248.

Pe sexe, frecvența căsătoriilor prezintă următoarele caracteristici : a. la femei, ordinea pe grupe de vîrstă este identică cu aceea a căsătoriilor pe cupluri : 20—24 ani (40%), 15—19 ani (36,99%) și 25—29 ani (13%) ; b. la bărbați, ordinea este, întrucîtva, diferită : 20—24 ani (48,66%) 25—29 ani (28,66%) și 30—34 ani (10,33%). Abaterile de la valorile medii își au explicația în existența unor *factori obiectivi* (biologici, sociali și economici) și *subiectivi* (psihico-afectivi, comportamentali) și anume : predominanța cuplurilor cu soțul mai în vîrstă decît soția (83%) ; diferența de vîrstă între soți (în medie, de 4 ani) ; tendința bărbaților de a da prioritate realizării profesionale ; independența mai mare a acestora (reflected economic și social — la nivel comunitar, cît și comportamental — afectiv — la nivel individual).

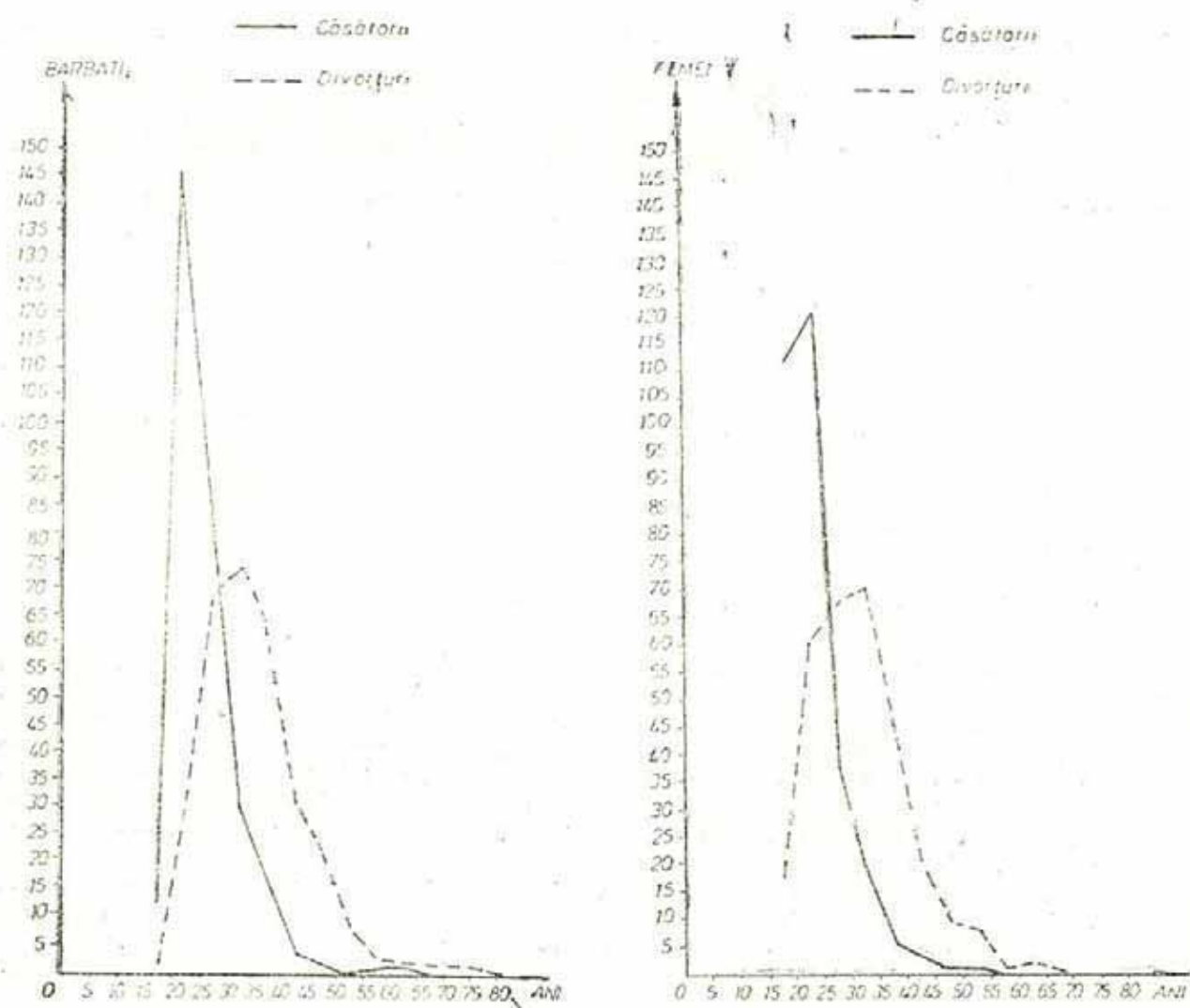
4.4.2. *Vîrsta soților la data introducerii acțiunii de divorț*. Media de vîrstă a soțului este de 34,48 ani, iar a soției — de 30,53 ani ; media de vîrstă a cuplului este de 32 ani. Concluziile au confirmat și chiar au depășit previziunile noastre potrivit cărora media de vîrstă a cuplului divorțabil în teritoriul studiat era limitată la pragul de 30 ani.

Pe grupe de vîrstă, căsătoriile s-au desfășurat prin divorț, în marea lor majoritate, la 30—34 ani (23,99%), 25—29 ani (22,66%) și 35—39 ani (17,66%). Diferența (de cca. 10 ani — pe grupe de vîrstă, între încheierea căsătoriei și divorț, exprimă, în fapt, longevitatea cuplurilor divorțabile (media rezultată — de 8,4 ani — se înscrie în acest interval) (vezi tabelul 2).

Pe sexe, frecvența divorțurilor prezintă următoarele caracteristici : a. la bărbați, ordinea este identică cu aceea a divorțurilor pe cupluri : 30—34 ani (24,66%), 25—29 ani (22,66%) și 35—39 ani (21%) ; urmează grupa de vîrstă 40—44 ani (10,33%) ; b. la femei, ordinea este identică numai la primele două categorii de vîrstă : 30—34 ani (23,33%) și 25—29 ani (22,66%) ; urmează grupele de vîrstă 20—24 ani (20%) și 35—39 ani (14,33%). Faptul că femeile divorțează frecvent și între 20—24 ani (la această grupă revenind 1 divorț la 5 căsătorii) își are expli-

Diagrama 1

Căsătorii și divorțuri, pe sexe și după grupa de vîrstă a soților

cația, de asemenea, în existența unor factori *de vîrstă* (soția este, de regulă, mai tînă ră decît soțul), *economici* (grad sporit de independență economică a femeii față de trecut) și *psicho-afectivi* (sensibilitate mai mare a femeii la apariția disfuncționalităților în viața de familie).

Tendința de disoluție a cuplurilor poate fi imaginată sub forma unei curbe cu debut brusc și impetuos spre valorile maxime (la 25—29 ani și 30—34 ani), urmat de o scădere accentuată (35—44 ani), apoi mai lentă, dar fermă (45—54 ani) și o evoluție în platou (ritm relativ staționar între 55—70 ani), pînă la atingerea valorii nule (după pragul de 72 ani nu am înregistrat divorțuri).

Dinamica particulară a divorțialității iese mai pregnant în evidență în raport cu cea a nupțialității din *Diagrama 1* (unde este prezentată situația pe sexe).

4. 4. 3. *Diferența de vîrstă între soți la data încheierii căsătoriei.* La peste jumătate din cuplurile divorțabile, diferența de vîrstă între soți oscilează între 0—3 ani (51,03%), numărul cuplurilor diminuîndu-se o dată cu accentuarea diferenței de vîrstă: 26,66% la 4—6 ani, 15,66% a 7—9 ani și 6,15% la 10 ani și peste (vezi tabelul 3).

Tabelul 3

Divorțuri, după diferența de vîrstă între soți

Categoriile de cupluri Diferența de vîrstă	CUPLURI CU SOȚ DE AGEASĂ VÎRSTĂ		CUPLURI CU SOȚUL MAI ÎN VÎRSTĂ		CUPLURI CU SOȚIA MAI ÎN VÎRSTĂ		TOTAL CUPLURI	
	Valori absolute	%	Valori absolute	%	Valori absolute	%	Val. abs.	%
0 ani	14	4,67	—	—	—	—	14	4,67
1 an	—	—	34	13,34	13	4,34	47	15,68
2 ani	—	—	40	13,34	8	2,67	48	16,01
3 ani	—	—	35	11,67	9	3,00	44	14,67
4 ani	—	—	26	8,67	1	0,33	27	9,00
5 ani	—	—	25	8,33	3	1,00	28	9,33
6 ani	—	—	24	8,00	1	0,33	25	8,33
7 ani	—	—	16	5,33	1	0,33	17	5,66
8 ani	—	—	21	7,00	—	—	21	7,00
9 ani	—	—	9	3,00	—	—	9	3,00
10 ani	—	—	5	1,33	—	—	4	1,33
11 ani	—	—	6	2,00	—	—	6	2,00
12 ani	—	—	3	1,00	1	0,33	4	1,33
13 ani	—	—	—	—	—	—	—	—
14 ani	—	—	1	0,33	—	—	1	0,33
15 ani	—	—	2	0,67	—	—	2	0,67
16 ani	—	—	1	0,33	—	—	1	0,33
17 ani	—	—	1	0,33	—	—	1	0,33
18 ani	—	—	1	0,33	—	—	1	0,33
TOTAL CUPLURI	14	4,67	249	83,00	37	12,33	300	100

Pe cupluri, media diferenței de vîrstă este de cca. 4 ani.

Raportul între indicatorul diferenței de vîrstă și divorțialitate este, contrar așteptărilor, invers proporțional. O asemenea tendință apare, însă, ca firească raportată la nupțialitate (indicatorul diferenței de vîrstă fiind invariabil).

Evoluții particulare înregistrează cuplurile cu diferența de vîrstă între soți de 10 ani și mai mari. Astfel, longevitatea acestora este inferioară celei pe eșantion (7,9 ani față de 8,4 ani).

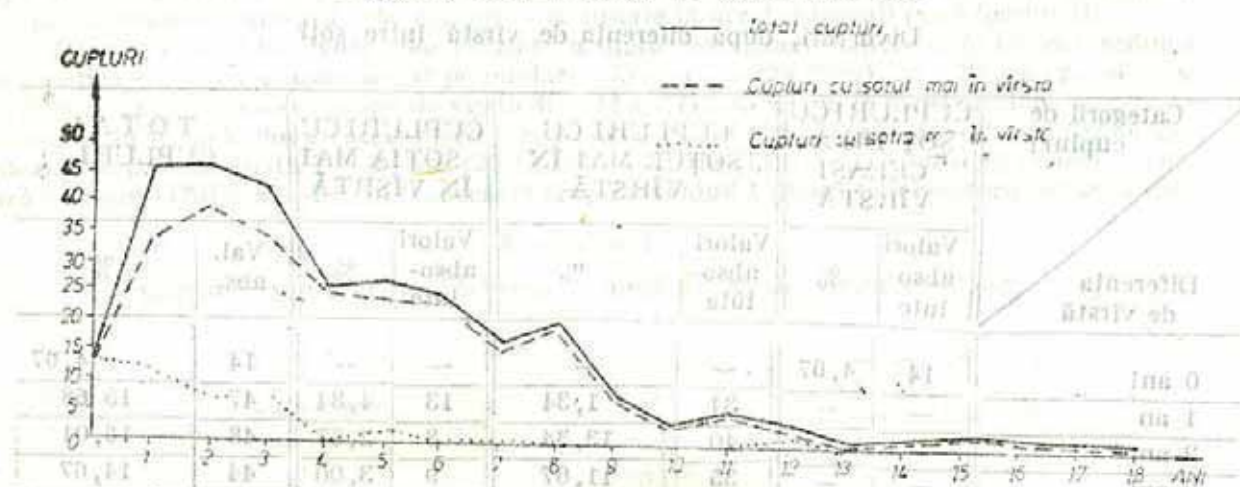
De asemenea, inferioară este și ponderea cuplurilor cu minori (55% față de 69,33%), dar superioară la cuplurile fără minori (45% față de 30,67%)¹⁵.

Pe sexe, ponderea cuplurilor cu soțul mai în vîrstă este dominantă — 249 cazuri (83%) față de cea a cuplurilor cu soția mai în vîrstă — 37 cazuri (12,33%) și de cea a cuplurilor cu soți de aceeași vîrstă¹⁴ — 14 cazuri (4,67%). Se evidențiază suprapunerea peste modelul nupțial autohton tradițional, după care soțul este mai în vîrstă decît soția. Cuplurile în care soția este mai în vîrstă provin, în principal, din mediul urban (71,62%). În ceea ce privește însă apartenența pe categorii profesionale, tendința de îndepărtare de la modelul tradițional (familia cu soțul mai în vîrstă decît soția) aparține persoanelor din alte categorii profesionale — muncitori, funcționari (70,28%) și, în mai mică măsură, celor fără ocupație (16,21%) și nu, așa cum ne-am fi așteptat, intelectualilor (mai receptibili la noile tendințe), care dețin cea mai mică pondere (13,51%).

Trendul divorțialității pe sexe, la acest indicator, este reprezentat în Diagrama 2.

Diagrama 2

Divorțuri, după diferența de vîrstă între soți

4.5. Longevitatea cuplurilor

Am stabilit ca reper: data încheierii căsătoriei și data înregistrării acțiunii de divorț la instanță. Ultimul reper este supus, în esență sa, unei aprecieri subiective, întrucît reprezintă momentul în care soțul reclamant consideră că relațiile de familie sînt grav și iremediabil vătămate, iar căsătoria nu mai poate continua. Deși nu marchează desfacerea de iure a căsătoriei, el este însă precis delimitat în timp. Este și motivul pentru care nu am aplicat, ca în cazul primului reper, criteriul legal (data pronunțării hotărîrii instanței de fond); acesta nu ar fi prezentat stabilitate datorită unor motive ce țin de *fondul cauzei* (în cazul respingerii acțiunii, constatării perimării acesteia, împăcării soților ori retragerii acțiunii soțului reclamant — cînd nu se mai poate vorbi de desfacerea căsătoriei) și de ordin *procedural* (în cazul promovării căilor de atac — care nu dau un caracter definitiv hotărîrii instanței de fond).

Inițial, influențați fiind și de unele studii efectuate asupra longevității cuplurilor în unele state occidentale (S. U. A., țările scandinave), precum și la noi în țară, am presupus că durata medie a căsătoriilor desfăcute prin divorț ar putea fi de cea. 4—5 ani sau chiar mai mică¹⁶. Cercetarea a infirmat ipoteza noastră, analiza datelor eșantionului conducînd la o durată medie de 8,4 ani, ceea ce accentuează o dată mai mult caracterul de stabilitate mai pronunțată, caracteristic cuplurilor din această zonă a Europei, față de Europa occidentală și America de Nord, datorat în mare măsură sistemelor social-politice și modelelor culturale deosebite.

Dinamica longevității cuplurilor disoluționate înregistrează valori maxime în perioadele 0—4 ani (107 cupluri — 35,67%) și 5—9 ani (88 cupluri — 29,34%) — vezi tabelul 4; de altfel, și durata medie a căsătoriilor desfăcute (8,4 ani) se situează în acest ultim interval.

¹⁵ Vezi și *infra*, pct. 4. 6.

¹⁶ În sensul că după primii 2—3 ani apar motivele de tensiune între soți, finalizate prin divorțuri, vezi: Alexandru Bejan (coord.), Doina Buruiană, Petre Dăculescu, *Constituirea și consolidarea familiei tinere. Raport de cercetare*, București, Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului, 1981, apud D. Todea, *op. cit.*, p. 135.

Tabelul 4
Divorțuri, după durata căsătoriei (în ani)

Ani	Divorțuri	
	Valori abso- lute	%
0-4 ani	107	35,67
5-9 ani	88	29,34
10-14 ani	52	17,33
15-19 ani	33	11,00
20-24 ani	10	3,33
25-29 ani	7	2,33
30-34 ani	3	1,00
Total	300	100

În cadrul cuplurilor au fost analizate și unele categorii potențial aplice a înregistra tendințe specifice la acest indicator și anume: a. *cuplurile foarte tinere* (cu unul sau ambii soți în vârstă de până la 20 ani, la data introducerii acțiunii de divorț) — 19 cazuri (6,33%); b. *cuplurile de intelectuali* (cu unul sau ambii soți aparținând acestei categorii profesionale) — 27 cazuri (9%); c. *cuplurile cu diferențe mari de vârstă între soți* (10 ani și peste) — 20 cazuri (6,67%).

Datorită ponderii scăzute pe care aceste categorii de cupluri o dețin în cadrul eșantionului, nici valorile maxime de incidență a divorțurilor după anumite perioade de conviețuire nu sînt spectaculoase, ci asistăm, mai degrabă, la acest indicator, la o evoluție a divorțurilor în platou.

Unele particularități am surprins la cuplurile foarte tinere¹⁷, unde durata medie a căsniciei este, evident, mult inferioară (1,08 ani) celor de la cuplurile de intelectuali (8,31 ani) și de soți cu diferențe mari de vârstă (7,95), iar incidența divorțurilor este maximă în perioada de conviețuire cuprinsă între 0-3 ani. La celelalte două categorii de cupluri, incidența divorțurilor este maximă după 5-10 ani de conviețuire, ca și în cazul tendinței generale.

4.3. Numărul de minori rezultați

Au fost avuți în vedere atît minorii rezultați din căsătorie, cît și cei rezultați din relațiile anterioare de conviețuire comună a soților.

Ponderea mare a *cuplurilor cu minori* — 208 (69,33%) față de cele fără minori — 92 (30,67%) conturează o primă concluzie și anume aceea că prezența minorilor în familie nu acționează ca un factor excesiv de frenator, deși în studiile de specialitate acesta este considerat principalul factor de evitare a divorțului¹⁸.

Această concluzie nu trebuie însă absolutizată, întrucît la cuplurile cu minori divorțabilitatea scade o dată cu creșterea numărului de minori. Astfel, 112 cupluri (53,85% din cuplurile cu minori) au 1 minor, 78 cupluri (37,50%) — 2 minori, 14 cupluri (6,73%) — 3 minori și 4 cupluri (1,92%) — 4 minori. Nu am înregistrat cazuri de cupluri divorțabile cu 5 minori sau mai mulți.

La intelectuali predomină cuplurile cu 1 minor (48,15%), iar la tineri (unul din soți are sub 20 ani) și la soții cu diferențe mari de vârstă (10 ani și peste) predomină cuplurile fără minori (63,16% și, respectiv, 45%) — vezi tabelul 5.

¹⁷ 18 cupluri cu soția între 17-19 ani și 1 cuplu cu soțul de 19 ani — la data introducerii acțiunii de divorț. Nu am avut cazuri în care ambii soți au avut sub 20 ani. În ceea ce privește pe ceilalți parteneri (în vârstă de peste 20 ani), aceștia provin din grupele de vârstă de 20-24 ani (10 cupluri — 52,63%), 25-29 ani (7 cupluri — 36,85%), 18-19 ani și 35-39 ani (cite 1 cuplu — 5,26%).

¹⁸ Vasile Ghețan, *op. cit.*, în: „Viitorul social”, nr. 3, 1986, p. 250-251; Ioan Mihăilescu, *Consolidarea coeziunii familiale și rata divorțabilității*, în: „Viitorul social”, nr. 6, 1987, p. 526-527; Dorel Todea, *op. cit.*, p. 136 (cu nota 4).

Faptul că la cele trei categorii analizate nu au existat cazuri de cupluri divorțabile cu 4 minori își are explicația în existența unor factori de natură *biologică* (la cuplurile foarte tinere și cu soți cu diferențe mari de vîrstă) și *social-profesională* (la cuplurile de intelectuali).

La cuplurile cu diferențe mari de vîrstă între soți se pare că prezența minorilor acționează mai puternic în sensul frînării disoluției solidarității familiale (procent inferior celui pe eșantion: 55 % față de 69,33 %). Pe de altă parte, la aceeași categorie, ponderea cuplurilor fără minor disoluționate este mai mare decît cea a eșantionului (45 % față de 30,67 %).

Tabelul 5.

Divorțuri pe categorii de cupluri, după numărul minorilor

Categorii de cupluri	Cupluri fără minori		Cupluri cu minori						TOTAL			
	TOTAL		TOTAL		1 minor		2 minori		3 minori		Val. abs.	%
	Valori absolute	%	Val. abs.	%	Val. abs.	%	Val. abs.	%	Val. abs.	%		
Tinere	12	63,16	7	36,84	7	36,84	—	—	—	—	19	100
Intelectuali	8	29,63	19	70,37	13	48,15	6	22,22	—	—	27	100
Cu diferențe mari de vîrstă între soți	9	45,00	11	55,00	7	35,00	3	15,00	1	5,00	20	100

Cuplurile fără minori, reprezentînd cca. 1/3 (30,67 %) din eșantion, provin, în principal, din următoarele categorii: **a.** cupluri foarte tinere (1—3 ani de conviețuire); **b.** cupluri tinere (3—10 ani de conviețuire) cu o atitudine refractară față de concepție; **c.** cupluri mature (10—20 ani de conviețuire) ai căror parteneri se află la o căsătorie de rangul 2 sau mai mare și au copii din relațiile anterioare; **d.** cupluri vechi (peste 20 ani de conviețuire) care au copii majori, iar soții au așteptat, de cele mai multe ori, majoratul copiilor ori împlinirea profesională și familială a acestora pentru a introduce acțiunea de divorț.

5. Analiza indicatorilor juridicii — rezultate și concluzii

5.1. Soluția instanței de fond și culpa procesuală

Din totalul acțiunilor de divorț (300), au fost admise un număr de 283 acțiuni (94,33 %). În cadrul acțiunilor admise, s-a dispus desfacerea căsătoriei — raportat la culpa procesuală — astfel: **a.** din vina ambilor soți — 150 acțiuni (53,01 %); **b.** din vina piritului/piritei — 132 acțiuni (46,64 %); **c.** fără culpa vreunuia dintre soți (divorț-remediu) — 1 acțiune (0,35 %).

Au fost respinse 11 acțiuni (3,66 %), iar în 6 acțiuni (2 %) soții nu au mai solicitat continuarea procesului de divorț, fie *expres* (prin împăcare, ceea ce a atras stingerea acțiunii, ori prin retragerea acțiunii de către reclamantul care a renunțat la judecarea ei — 2 acțiuni), fie *tacit* (prin perimarea acțiunii — 4 acțiuni).

Pe ansamblu însă, ponderea acțiunilor respinse și a celor în care s-a realizat împăcarea soților rămîne foarte redusă.

5.2. Motivele de divorț reținute de instanța de fond

Este vorba de motivele temeinice, care au determinat în mod real, în optica instanței, vătămarea gravă și iremediabilă a relațiilor de familie, motivele invocate de soți în acțiuni negă-

sindu-și întotdeauna reflectarea în probele administrate. În marea majoritate a cazurilor, au fost reținute 2 sau mai multe motive temeinice de divorț.

La bărbați, se înscriu în ordine: 1. violența (185 cazuri); 2. consumul de băuturi alcoolice (141); 3. infidelitatea (105); 4. alte cauze (70, printre care enumerăm: neacordarea întreținerii, intervenția părinților, nepotriviri atitudinale, gelozie nejustificată, lipsă de afecțiune, copii din căsătorii anterioare, afecțiuni psihice); 5. părăsirea domiciliului (respectiv, alungarea soției din domiciliu) (38); 6. despărțirea în fapt peste 3 ani (22).

La femei, am stabilit următoarea ierarhie: 1. infidelitatea (108 cazuri); 2. alte cauze (71, printre care: menaj defectuos, nepotriviri atitudinale, intervenția părinților, lipsă de afecțiune, copii din relații anterioare, lipsa dorinței de a avea copii); 3. părăsirea nejustificată a domiciliului (sau, mai rar, alungarea soțului din imobilul proprietate personală a soției ori a părinților acestuia) (43); 4. violența (scandaluri, injurii, mai rar violențe corporale) (25); 5. despărțirea în fapt peste 3 ani (13); 6. consumul de băuturi alcoolice (12).

La cuplurile foarte tinere (6,33% din total) *culpa soțului* constă, în principal, în violență (8 cazuri) și alte cauze (5, printre care: neacordarea întreținerii, intervenția părinților), urmate de infidelitate (4), consum exagerat de băuturi alcoolice (3) și părăsirea nejustificată a domiciliului comun (2); nu am înregistrat cazuri de despărțire în fapt peste 3 ani (erau, de altfel, și greu de presupus, având în vedere vârsta, de cele mai multe ori a soției, sub 20 ani. *Culpa soției* constă, în principal, în infidelitate (8 cazuri) și alte cauze (5 cazuri, printre care: menaj defectuos și lipsă de afecțiune), apoi în violență (3); de asemenea, nu am înregistrat cazuri de despărțiri în fapt peste 3 ani, și nici de consum de băuturi alcoolice.

La cuplurile de intelectuali (9% din total) *culpa soțului* constă, în principal, în violență (15 cazuri), infidelitate (10), consum exagerat de băuturi alcoolice (9), alte cauze (8, printre care: nepotriviri atitudinale, lipsă de afecțiune, gelozie nejustificată, afecțiuni psihice), urmate de părăsirea domiciliului (5) și despărțirea în fapt peste 3 ani (1). *Culpa soției* constă în infidelitate (7 cazuri), alte cauze (7, printre care: menaj defectuos, gelozie nejustificată, nepotriviri atitudinale) și violență (5); nu am înregistrat cazuri de consum exagerat de băuturi alcoolice, despărțiri în fapt peste 3 ani și părăsiri nejustificate ale domiciliului comun.

Faptul că, în marea majoritate a cazurilor, ambii soți aparțineau acestei categorii profesionale a fost de natură să conducă la un număr redus de situații în care motivele de divorț au constat în nepotriviri atitudinale și diferențe de pregătire profesională, în măsură a produce „șocuri culturale”. Totuși, tipul de conflict familial al „șocului cultural” s-a produs și la soții care posedau același nivel de instrucție, însă proveneau din medii sociale diferite (fiind intensificat, de multe ori, de intervenția părinților în căsnicie).

De remarcat, totodată, că și la cuplurile de intelectuali infidelitatea conjugală este destul de des invocată ca motiv de divorț (la ambele sexe având grade mari de frecvență).

La cuplurile cu diferențe mari de vîrstă între soți (6,67% din total) *culpa soțului*, constă în principal, în violență (10 cazuri), consum exagerat de băuturi alcoolice (8) și alte cauze (7, printre care: copii din căsătorii ori relații anterioare, intervenția părinților), urmate de despărțiri în fapt peste 3 ani (4) și infidelitate (2); nu am înregistrat cazuri de părăsiri nejustificate ale domiciliului. *Culpa soției* constă, în principal, în infidelitate (9 cazuri), părăsirea nejustificată a domiciliului (8) și alte cauze (5, printre care: copii din căsătorii ori relații anterioare, menaj defectuos), urmate de despărțiri în fapt peste 3 ani (3) și violență (2); nu am înregistrat cazuri de consum exagerat de băuturi alcoolice.

Vom reține, ca o cauză specifică a divorțurilor la această categorie de cupluri, prezența copiilor din căsătoriile ori concubinajele anterioare ale soților, iar la femei, în special, infidelitatea conjugală (în relație directă cu faptul că, în majoritatea cazurilor, soțul este cu mult mai în vîrstă decît soția).

5.3. Încredințarea minorilor

Dind eficiență opiniei cu caracter de postulat, după care în timpul minoratului copiii beneficiază în climatul matern de condiții mai bune de creștere și educare, în cuplurile divorțabile cu copii (208) instanța a încredințat pe minori, în marea majoritate a cazurilor — 170 (81,73%), mamei (deși, de multe ori, pîrîtă).

Într-un număr redus de cazuri — 19 (9,13%), minorii au fost încredințați tatălui și numai în acele situații cînd erau dovedite profunză imoralitate a mamei, cît și absența vîdită a mijloacelor de întreținere ale acesteia.

De asemenea, la cuplurile cu 2 sau mai mulți minori, aceștia au fost încredințați în puține cazuri — 12 (5,77%) ambilor părinți, mergîndu-se pe principiul că nu este, de regulă, indicată o separare a minorilor, în perioada de cristalizare a personalității lor și cînd diferențele de vîrstă între ei sînt reduse (vezi tabelul 6).

Cazurile, destul de rare, de incredințare a minorilor unor instituții de ocrotire (prevăzute în art. 5 din Legea nr. 3/1970) nu au fost prezente în eșantionul nostru.

Tabelul 6

Divorțuri, după numărul de minori rezultați și incredințarea lor unuia sau ambilor părinți

Nr. de cupluri cu minori					TOTAL		
	1 minor	2 minori	3 minori	4 minori	Valori absolute	%	
Incredințarea minorilor							
La mamă	97	59	11	3	170	81,73	
La tată	14	4	1	—	19	9,13	
Ambilor părinți	—	9	2	1	12	5,77	
Alte situații (respingerea acțiunilor, perimări, împăcări)	1	6	—	—	7	3,37	
TOTAL							
	Valori absolute	112	78	14	4	208	100
	%	53,85	37,50	6,73	1,92	100	100

5.4. Soluția instanței de recurs (tribunalul județean)

Referitor la activitatea de recurs, este de remarcă că un număr mic de sentințe au fost recutate — 26 (8,66%), din care 19 (6,33%) au fost respinse, iar 7 (2,33%) au fost admise.

Recursurile admise nu au vizat însă, menținerea căsătoriei, ci, din contră: fie desfacerea ei, cind acțiunea a fost respinsă de instanța de fond (3 cazuri); fie reținerea, în concurs, și a culpei reclamantului/reclamantei (1 caz); fie cererile accesorii acțiunii principale — majorarea pensiei de întreținere pentru minori, împărțirea spațiului locativ, modificarea măsurii de incredințare a minorului (cite 1 caz).

În cadrul recursurilor respinse, numai într-un număr redus de cazuri (5) au fost menținute soluțiile instanței de fond de respingere a acțiunilor, deci de nedesfacere a căsătoriilor, soluții care au rămas definitive. În rest, deciziile tribunalului județean au confirmat soluțiile inițiale (14), de desfacere a căsătoriilor din vina piritului/pirței (6) ori din culpa comună a soților (8).

Concluzia care se impune este aceea că, de cele mai multe ori, soții nu mai încercă o împăcare ulterioară, iar motivele invocate inițial, de vătămare a relațiilor de familie, sînt temeinice.

Din această perspectivă apare pe deplin justificată consacarea, pe planul legislației familiei, a desfacerii căsătoriei prin consimțămîntul mutual al soților. Aceasta, cu atît mai mult cu cît, nu de puține ori, în practică apar cazuri (prezente și în eșantionul nostru) de recăsătorii între foștii soți divorțați, în cadrul unui fenomen, am spune noi, de reglementare naturală a relațiilor de familie.

Din analiza liniilor de tendință particulare ale fiecăruia dintre indicatorii selecționați, am încercat o conturare, numai în scop orientativ, a *căsătoriei-tip disoluționale prin divorț*. În opinia noastră, ea se prezintă sub forma unei conviețuiri de 8 ani cu soțul mai în vîrstă cu 4 ani decît soția, în care aceasta din urmă — în vîrstă de 30 ani, provenind din mediul urban, fără studii superioare, mamă a unui minor — introduce acțiunea de divorț datorită unor motive imputabile ambelor părți (violență și alcoolism — la bărbat; infidelitate conjugală — la femeie).